

KENTTE YAŞLILIK VE YEREL YÖNETİM UYGULAMALARI

Hamza Kurtkapan

Bilimsel Eserler No.:

ISBN:

© 1. Basım, Eylül 2018

KENTTE YAŞLILIK VE YEREL YÖNETİM UYGULAMALARI

Hamza Kurtkapan

Copyright 2018, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 20779

Bu başkının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Baskı ve Cilt:

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Kurtkapan, Hamza.

Kentte Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları / Hamza Kurtkapan

1. Basım, XIV + 260 s., 135x215 mm

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN:

1. Yaşlılık Sosyolojisi 2. Kentleşme 3. Sosyal Politika 4. Sosyal Hizmet

Genel Dağıtım: ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Sipariş: -siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

e-satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

Bilgi: www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, Başarı Dağıtım, Dinamik Dağıtım, D&R mağazaları, Dost Dağıtım, Final Dağıtım, Güneş Dağıtım, Kitapsan, Nezh Kitabevleri, Prefix, Remzi Kitabevleri, TveK Mağazaları

NOBEL BİLİMSELESERLER

NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD ŞTİ. Markasıdır.

Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok. Gülergüz Apt.
No:9 Daire:3 Kadıköy / İSTANBUL Tel-Faks: +90216 418 20 10
nobel@nobelyayin.com • www.nobelyayin.com

Ön Söz

Yaşlılık sosyolojisi alanında çalışmaya karar vermemin arka planında kişisel bir hikâye yer almaktadır. 1990 öncesinde küçük bir kent olan Muş'ta geleneksel tarzda yaşayan ailemiz, o tarihten itibaren bir metropol olan İstanbul'a göç etmiş ve orada yaşamaya başlamıştı. İstanbul'da doğmuş olan yeğenlerimin yaşlılığa ve yaşlı bakımına yüklediği anlam kendinden önceki kuşaklardan farklılık göstermekteydi. Bu durum, toplumda yaşlının aile içindeki pozisyonunun, temel bakım dâhil pek çok açıdan değiştiğine işaret ediyordu. Buradan hareketle metropollerdeki yaşlıların aile ilişkileriyle kentte yaşlanmanın temel özelliklerini merak etmeye ve bu konuda literatür okuması yapmaya başladım.

20. yüzyılın ortalarından itibaren gelişen yaşlılık sosyolojisi literatüründe, yaşlılık, sosyoekonomik değişkenler bağlamında çeşitli özelliklere göre çalışılmaktadır. Bunlar arasında kırsal ve kentsel alanlarda yaşlanmaya dair çalışmalar da yer almaktadır. Yaşlılık sosyolojisi literatür okumalarımnda özellikle kentsel ortamdaki yaşlılarla ilgili çalışmaların yetersizliği, kentli yaşlılar üzerine çalışmamı motive edici diğer bir unsur olmuştur.

Çalışmanın her aşamasında büyük bir emeği bulunan, her türlü bilimsel ve manevi yardımını esirgemeyen, deneyim ve fikirlerini benimle paylaşarak beni yönlendiren değerli hocam Doç. Dr. Murat Şentürk'e teşekkür ederim. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde doktora çalışmalarına başladığım ve asistanlık yaptığım sürece bana sürekli destek olan değerli hocam Prof. Dr. İsmail Coşkun'a çok müteşekkirim. Sos-

yoloji Araştırma Merkezi'nde yürüttüğümüz "İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu ve Yaşlılara Yönelik Hizmetler" başlıklı araştırma projesinin ve ulusal ölçekte düzenlediğimiz Yaşlılık Atölyesi'nin tez çalışmama ciddi katkılar sağladığını vurgulamak isterim. Bu bağlamda gerek Sosyoloji Bölümü'ne gerekse Bölüm'ün bir parçası olan Sosyoloji Araştırma Merkezi'ne teşekkür ederim. Önemli eleştiri ve katkılarıyla tezin her aşamasında bana yardımcı olan Doç. Dr. Didem Danuş'a, İstanbul Üniversitesi'nde bulunduğum andan bugüne desteğini esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi M. Ali Akyurt'a teşekkür ederim.

Takıldığım çeşitli noktalarda yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Yusuf Adıgüzel, Dr. Öğretim Üyesi Ayşen Satiroğu, Dr. Serdar Nerse, Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Emin Balcı, Arş. Gör. Dr. Fatih Güloğlu, Arş. Gör. Fatih Karakaya, Arş. Gör. Seyit Ali Eren, Arş. Gör. Dr. Melike Akbıyık ve Arş. Gör. Ayşe Mahinur İnan yorucu tez yolculuğum sırasında yaptıkları katkılar için teşekkürü fazlasıyla hak ediyorlar. Bu bağlamda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ndeki diğer arkadaş ve meslektaşlarımin her birine hem saha sürecinde hem de sonrasında çektiğim sıkıntılar nedeniyle beni yalnız bırakmadıkları için ayrıca teşekkür ederim.

Bu çalışmanın, ülkemizde *yaşlılık sosyolojisinin* gelişimine olumlu katkı yapmasını ümit ederken, bu konuda 2214/A Yurt Dışı Araştırma Burs Programı kapsamında bana destek olan TÜBİTAK-BİDEB'e de teşekkür ederim.

TÜBİTAK bursuyla Kanada'ya gidiş sürecinde ve oradayken desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Mehmet Fatih Aysan'a teşekkür ederim. Ayrıca Western Ontario Üniversitesi'nde araştırma için bulunduğum bir yıla yakın sürede Prof. Dr. Julia Ann McMullin'den maddi-manevi pek çok destek gördüm. Prof. Julia Ann McMullin, "aile ve yaşlılık", "yaşlılara sosyal destek ve emeklilik" ve "emeklilik sistemleri" gibi konularında bana önemli katkılarda bulundu.

Yine yerel yönetimlerin ilgili birim amirleri ve çalışanlarından yardımlarını esirgemeyenlere ve araştırmadaki katılımcıların her birine teşekkürü borç biliyorum.

Teşekkür faslının sonunu ise babam Mehmet Kurtkapan, eşim Aslı Kurtkapan, yeğenlerim Esra ve Büşra'ya ayırmak istiyorum. Doğrudan ve dolaylı katkılarının dökümünü yapmak imkânsız olduğu için burada isimlerini anmayı yeterli görüyorum.

İstanbul, 2018

Hamza Kurtkapan

Kısaltmalar Listesi

AB	: Avrupa Birliđi
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
akt.	: aktaran
bk.	: bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dñnya Sağlık Örgütü
Ed.	: editör, derleyen, hazırlayan
EYH	: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
IMF	: International Monetary Fund
md.	: madde
NIA	: National Institute on Aging
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SED	: Sosyoekonomik Düzey
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu

TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
t.y.	: tarih yok
UN	: United Nations
UNDESA	: United Nations, Department of Economic and Social Affairs
WHO	: World Health Organization
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayın Evi
yy.	: yüzyıl

İçindekiler

Ön Söz	III
Kısaltmalar Listesi	VII
Giriş	1
Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	4
Araştırmanın Yöntemi	5

Birinci Bölüm

Kavramsal Zemin: Yaşlılık ve Yaşlanma Çalışmaları İçin Bir Çerçeve Denemesi

1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yaşlılık ve Yaşlanma	9
1.1. Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlılık: Kavramların Farklılıkları	10
1.2. Yaşlı ve İleri Yaşlılık	15
1.3. Sosyal Bir İnşa Olarak Yaşlılığa Yaklaşmak	17
1.4. Nüfusun Giderek Yaşlanması: Azalan Doğurganlık, Artan Yaşam Süresi	19
1.5. Sosyal Yapıda Yaşlıların Değişen Pozisyonları: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme	26
1.5.1. Modern Zamanlarda Yaşlı Olmak: Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık	27
1.5.2. Bir Dışlanma Türü Olarak Yaş Ayrımcılığı	29

İkinci Bölüm

Kentleşme ve Kentte Yaşlanma

2.1. Kentleşme ve Yaşlı Nüfusun Kentlerde Yoğunlaşması	32
2.2. Kentte Yaşlıların Karşılaştığı Engeller	35

2.3. Kentsel Alanlarda Yaşlıların Desteklenmesi	37
2.4. Yeni Kentleşme Yaklaşımı ve Yaşlanma	40
2.5. Yaşlı Dostu Kentler	41
2.5.1. Yaşlı Dostu Kentlerde Yaşlıların Sosyal Katılımı.....	44
2.5.2. Yerinde Yaşlanmayı Mümkün Kılan Dost Kentler	45
2.5.3. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Yaşlı Dostu Kent İnşası İçin Kaçan Fırsatlar	47
2.6. Türkiye’de Kentleşme ve Yerel Yönetimler	49
2.6.1. Kentleşme ve Yerel Yönetimlerde Sosyal Belediyecilik	52
2.6.2. Sosyal Belediyecilik ve Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Yönelik Hizmetleri.....	56
2.6.3. Yerel Yönetimlerin Yaşlı Hizmetlerini Değerlendiren Çalışmalar	59

Üçüncü Bölüm **Araştırmanın Metodolojisi**

3.1. Araştırma Modeli.....	64
3.2. Çalışma Grubu.....	66
3.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı	70
3.4. Verilerin Toplanması	73
3.5. Verilerin Analizi	76

Dördüncü Bölüm **Araştırma Bulguları**

4.1. Yaşlı Kimdir, Yaşlılık Ne Zaman Başlar?	80
4.1.1. Yerel Yönetimlerin Yaşlılık Algısı	84
4.1.2. “Kendimi Yaşlı Görmüyorum”: Kentli Yaşlıya İçerden Bir Bakış	95
4.2. Kentli Yaşlıların Ayırıcı Özellikleri.....	99
4.3. Kentli Yaşlıların Aile ve Sosyal İlişkileri: Yeni/Farklı Bir Sosyalleşme Pratiği	102
4.3.1. “Kentli Ailede Maddi Bağlar da Manevi Bağlar Kadar Önemlidir”	103
4.3.2. “Kentli Aile, Yaşlıyı Evde Tutmak İstemiyor”	108
4.4. Yaşlılık Zor Zanaat: Kentte Yaşlılığın Sosyal Görünümleri.....	116

4.4.1. “Yaşlılıkta Yoksulluk Artmaktadır”	119
4.4.2. “Yaşlanınca Yalnızlık Artmaktadır”	120
4.4.3. Bir Yardım Hizmeti Tekniği Pratiği: Acil Yardım Butonu ve Tele-Destek Hizmetleri	127
4.4.4. “Kentte Yaşlılarda Çeşitli Psikososyal Kaygılar Ortaya Çıkmaktadır”	131
4.4.5. Engelsiz Bir Kamusalılık ve Yaşlılar: Kentte Yaşlıların Kamusal Alanlara Katılımına Mekânsal Engeller	135
4.4.5.1. “Mekânla İlgili Problemler Evden ve Apartmandan Başlıyor”	138
4.4.5.2. “Yaşlılar İçin Trafik ve Gürültü Daha Fazla Problem”	142
4.4.5.3. Erişimin Önündeki Engellerini Aşma Adına Yapılan Düzenlemeler: Erişilebilir Bir Kente Doğru.....	144
4.5. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Yönelik Hizmetlere Yaklaşımı	147
4.5.1. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Sunduğu Hizmetlerin Lütuf Değil Hak Oluşu: Hizmet Etiğini Yeniden Düşünmek	148
4.5.2. “Yaşlı Hizmetlerinin Yerelde Yönetilmesi Gerekmektedir”	151
4.5.3. “Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Koordine Edilmesi Gerekmektedir”	155
4.5.4. Yerel Yönetim Hizmetlerinden Yararlanan Yaşlılar	157
4.6. Yerel Yönetimler ve Yerinde Yaşlanma: Bağımlılığın Önlenmesi/ Geciktirilmesi Yönünde Çalışmalar	163
4.6.1. Evde Yaşlı Bakım Hizmetleri	171
4.6.1.1. Bir Hizmet Dökümü: Yaşlılara Evde Kişisel Bakım ve Kuaförlük Hizmetleri.....	172
4.6.1.2. Yaşlının Evinin Temizlenmesi Hizmeti	174
4.6.1.3. Yaşlılara Yönelik Evde Bakım ve Onarım Hizmetleri....	174
4.6.1.4. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Yönelik Sıcak Yemek Hizmeti	175
4.6.2. Yerel Yönetimlerin Evde Yardımcı Sağlık Hizmetleri	178
4.6.2.1. Evde Yaşlı Sağlığına Destek Hizmetleri	180
4.6.2.2. Koruyucu ve Bilgilendirici Hekimlik Kapsamında Eğitim Hizmetleri	183
4.6.3. Gündüz Yaşlı Bakım Hizmeti	184

4.6.4. Yerel Yönetimlerin Huzurevi Hizmeti.....	187
4.6.5. Belediyelerin Sosyal Faaliyetleri.....	189
4.6.5.1. Yerel Yönetimlerin Yaşlıları Evde Ziyaret Hizmeti: Modern Bir Gelenek ya da Bir Yaşlı Yoklaması.....	190
4.6.5.2. Yerel Yönetimlerin Yaşlıların Aktif Olmalarına Yönelik Yardımcı Hizmetleri.....	192
4.6.6. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Eğitim, Bilgilendirme ve Psikolojik Gelişim Hizmetleri	196
4.6.7. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Maddi Yardım Hizmetleri.....	201
4.7. Kentte Sosyal Belediyecilik ve Yaşlıların Aktifliğinin Sürekliliği	202
4.7.1. Sosyal Destek Hizmetleri Birimi: Sosyal Belediyecilik ve Yaşlılar	203
4.7.2. Yerel Yönetimlerin Yaşlılar İçin Sosyal Mekân İnşası: Yaşlıları Evden Çıkarma Projesi	208
4.7.2.1. Sosyal Yaşam Evlerinin Amaçları: “Hasta Değiller, Buraya Sosyalleşmek İçin Geliyorlar”	211
4.7.2.2. “Belediye Sosyal Tesislerinde Arkadaşlıklarını Devam Ettirerek Aktifliğe Katkı Sağlamaktadır”	214
4.7.3. “Aktif Olma, İşe Yarıyorum Hissi Oluşturmaktadır”	216
4.7.4. Aktif Yaşlı Olma Taktiği Olarak Gönüllü Organizasyonlarda Yer Almak	221
4.7.5. Yerel Yönetimlerin Kuşaklararası İlişkiyi Geliştirmek Amacıyla Sundukları Hizmetler	228
4.7.6. Kentte Yaşlanmaya Yönelik Bireysel ve Toplumsal Farkındalık Düzeyinin Geliştirilmesi	233
Sonuç	235
Kaynakça.....	245
Öz Geçmiş	257

Tablolar Listesi

Tablo 1. Türkiye’de 1960-2014 Yılları Arası Doğurganlık Oranı.....	20
Tablo 2. Türkiye’nin Nüfus Yapısı (Bin)	22
Tablo 3. Türkiye’de Yaşlı Nüfus Oranları	22
Tablo 4. Türkiye’de Ortalama Yaşam Beklentisi	24
Tablo 5. Türkiye’de Yaşa Göre Beklenen Yaşam Süresi, 2013-2014.....	24
Tablo 6. Dünya’da Yıllara Göre Kentsel Nüfus	32
Tablo 7. Türkiye’de Yıllara Göre Kentsel Nüfus	33
Tablo 8. İstanbul’daki İlçelerden Katılımcı Sayısı	67
Tablo 9. Katılımcıların Yaş Dağılımları.....	69
Tablo 10. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları.....	69

Giriş

Yaşlanma olgusunun genel olarak dünyada özelde ise Türkiye'deki önemi her geçen gün artmaktadır, zira dünya nüfusu çeşitli nedenlerden dolayı hızla yaşlanmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre 2013 yılında 841 milyon olan 60 yaş üstü insan sayısının 2050 yılında yaklaşık 2 milyarı bulacağı tahmin edilmektedir (UNDESA, 2015). Bu durum karşısında bazı tedbirlerin alınması için çeşitli uluslararası organizasyonlar düzenlenmiştir. BM tarafından 2002 yılında Madrid'de düzenlenen "Dünya Yaşlanma Asamblesi"nde hızla yaşlanan dünya nüfusu karşısında yerel, ulusal ve küresel ölçekte alınması gereken önlemler ve atılması gereken adımlar konusunda çeşitli görüşler bildirilmiştir (UN, 2002). Bunun yansıması olarak Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2007 yılında Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır (DPT, 2007: vii). Ayrıca 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen *Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler* araştırması da bu çerçevede yapılan bir diğer önemli çalışmadır. Bütün bunlar, giderek yaşlılığın Türkiye'nin gündeminde daha fazla yer alacağını göstermektedir.

Yaşlılık henüz ileri endüstriyel toplumlardaki kadar büyük bir "sorun" olarak algılanmasa da Türkiye'de sağlık alanında gerçekleştirilen iyileşmeler ve yaşam standartlarının geliştirilmesi sonucu ortalama yaşam süresinin uzamasıyla yakın gelecekte bir sorun olma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre genç bir nüfus ya-

pısına sahip görünse de ülkemizdeki mutlak yaşlı sayısı¹ oldukça fazladır. Diğer taraftan Türkiye’de yaşlı nüfus oranı da hızla artmaktadır. Hatta 65 yaş üzeri nüfusun oranının 2023 yılında, nüfusun yaşlı toplum kategorisinde değerlendirilmesine neden olacak şekilde %10,2’ye ulaşacağı öngörülmektedir. Yaşam beklentisine dair rakamlar da nüfusun giderek yaşlandığını göstermektedir. 1960’larda kadınlar için 54, erkekler için 51 yıl olan yaşam süresi beklentisinin 2030 yılında kadınlarda 79, erkeklerde ise 74 yıla çıkacağı öngörülmektedir (EYH, 2013: 9). Bu istatistiki veriler, her geçen gün artan yaşlı nüfusa dair daha fazla çalışma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerde çok uzun bir zaman diliminde gerçekleşen nüfusun yaşlanması durumunun gelişmekte olan ülkelerde çok kısa bir sürede gerçekleştiği de dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla Türkiye için yaşlılık konusunun akademik anlamda öncelenmesi, gerek yaşlıların karşılaşılabileceği sorunların azaltılması gerekse yaşlılığın toplumsal bir soruna dönüşmesinin önüne geçilmesi noktasında büyük önem taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı’nın (DPT) 9. Kalkınma Planı’nda da (2007-2013) kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürllüer ve kente göç edenler başta olmak üzere yoksulluk riskiyle karşı karşıya olanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık gibi sosyal hizmetlerin artırılması ihtiyacının devam ettiği belirtilmekte ve “ülkemizde yaşlı nüfusta gözlenen artış ve aile yapısının değişime uğraması gibi nedenlerin, yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin önemini artırdığı” (EYH, 2013: 14) vurgulanmaktadır. Bu uyarılar göz önüne alındığında yaşlıların kentsel ortamlarda karşılaşılabilecekleri sosyal sorunların ve bu sorunlara yönelik çözüm uygulamalarının değerlendirildiği çalışmaların gerekliliği bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler raporlarında işaret edilen 21. yüzyılın iki önemli eğiliminden biri yaşlanma, diğeri ise kentleşmedir. Bu bağlamda metropollerdeki yaşlılara yönelik çalışmaların gerekliliği ortadadır. Kentleşmenin, yaşlıların bireysel ve toplumsal hayatını önemli ölçüde etkilediği söylenebilir. Yıllardır aile içinde söz sahibi olan yaşlılar, kentleşme sonucunda yaşam koşullarının güçleşmesi ile birlikte aileler tarafından yük olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Zor ekonomik koşullarda yaşa-

¹ 2016 TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 65 ve üzeri yaşlı sayısı, 6.651.503’dür..

yan ailelerde bu durum daha da belirgindir. Yaşlı birey, eskiden olduğu gibi ailenin ekonomik ve manevi yaşam yükünü paylaşmamaktadır. Bu durum ise aile içindeki samimi duyguların yitmesine ve *saygının zayıflamasına* neden olmaktadır. Giderek aile içinde “yük” olarak görülmeye başlanan yaşlılar, kentli aile modeline uyum sağlamakta zorluk çekmektedirler (Konak & Çiğdem, 2005: 37). Böylece toplumda “marjinalize” edilen yaşlılar; öz güvenlerinin azlığı, görece yoksullukları, kurum bakımını hizmetini ikincil görmeleri, kuşaklar arası gerilim, ailelerine bağımlı yaşamaları, gelir yetersizliği, yaşa göre damgalanarak kategorize edilmeleri, mikro düzeyden makro düzeye yaşlılığa hazırlanmamaları vb. nedenlerle negatif ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Dönümcü, 2006: 43). Bu çalışmada kentleşmenin meydana getirdiği sosyal ve ekonomik koşulların yaşlılar üzerindeki etkileri *yaşlılık sosyolojisinin* kuramlarıyla yeniden değerlendirilmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlılara ve yaşlıların ailelerine dönük hizmetleri değerlendirilmektedir. Böylece gelecekteki çalışmalar için yeni önerilerin geliştirmesine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

Türkiye’de yaşlılık konusu; tıp, gerontoloji, sosyal hizmet, psikoloji, antropoloji, kent planlaması, ekonomi vb. çok farklı disiplinlerce ele alınmakla birlikte, sosyoloji alanında, özellikle de doktora düzeyinde konu ile ilgili çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Özellikle ülkemizde yaşlanmayla mekân ve çevre ilişkisini değerlendiren çalışmalar görece yeni sayılır. Mevcut çalışmalar arasında ise modern dönemin yaşlılar üzerindeki etkilerini ve kentte yaşayan yaşlıların gündelik hayat pratiklerini değerlendiren araştırmalar önde gelmektedir.

Yaşlılık üzerine yapılan çalışmalar bize üzerinde durulması gereken tespitler sunmaktadır. Kent ve kasaba gibi farklı sosyokültürel çevrelerde yaşayan yaşlılar arasındaki yaşlılık algısı üzerinden modernleşmenin yaşlılar üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırmada, yaşlıların yaşama bakış açılarında, yaşam tercihlerinde ve gelecek beklentilerinde kent ve kasaba yerleşim yerlerine göre farklılıklar tespit edilmiştir (Yapıcıoğlu, 2009). Kentte yaşayan yaşlıların sosyal, ekonomik ve politik düzlemde oldukça heterojen bir grup oldukları belirlenmiştir (Erol, 2011). Kentsel koşulların yaşlılığa adapte olmaya, yaşam doyumuna

ve sosyal ilişkilere odaklanan başka bir araştırmada, yerleşik kentsel bölge ile daha az yerleşik kentsel bölgede yaşayan yaşlıların yaşam uyumları arasında farklılıklara ulaşılmıştır. Yerleşik kentsel bölgedeki yaşlılar yaşam koşullarının iyileştirilmesinde daha talepkar oldukları belirtilmiştir (Gitmez, 2000). Ayrıca bu yaşlıların sosyal dönüştürme kapasiteleri bağlamında daha aktif oldukları ifade edilmiştir (Erol, 2011).

Türkiye’de sosyal hayat hızlı bir dönüşüm geçiriyor. Kentleşme sürecinde yaşanan toplumsal değişimle birlikte aile yapısı da farklılaşmaya devam ediyor. Bu değişimin etkilediği aktörlerin başında ise yaşlılar geliyor. Yaşlıların toplum içindeki konumları ve sosyoekonomik durumları her geçen gün değişiyor. Kentte yaşayan yaşlılar, *yalnız yaşama, geçim sıkıntısı, bakım hizmetleri, sosyal uyum sorunları, sosyal statü kayıpları, kuşaklar arası çatışmalar, yaşlı ayrımcılığı ve yaşlı istismarı* gibi birçok sorunla yüzleşiyorlar. Kentleşmeyle ortaya çıkan bu sorunlar, bugün artık yalnızca aile bağlarıyla çözümlenemeyecek bir durumdadır. Bu sorunların üstesinden gelinebilmesi, ailenin yanında yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) daha fazla sosyal sorumluluk üstlenmesine bağlıdır.

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Türkiye’de nüfus giderek yaşlandığından demografik yapı hızlı bir değişime uğramaktadır. Buna ilaveten, kentleşme ve göç dinamiklerinin etkisiyle toplumsal yapı ve aile de değişiyor. Söz konusu değişim şüphesiz yaşlıların sosyal hayatlarını da derinden etkilemekte ve onların aileleriyle ilişkilerini ve toplumsal konumlarını önemli oranda dönüştürmektedir. Karşılaştığımız bu yeni durumun analiz edilmesi artık bir mecburiyet olarak karşımızdadır. Bu çalışmada kentleşmenin yaşlıların hayatında oluşturduğu değişimler ekseninde yerel yönetim hizmetlerinin nasıl bir konuma sahip olduklarını ortaya çıkarmayı hedefliyoruz. Araştırma temelde, kentte yaşlanmanın sosyal boyutlarını, metropollerde değişen sosyal ve ekonomik dinamiklerin yaşlılar üzerindeki etkilerini görebilmeyi amaçlamaktadır. Yaşlıların kentleşmeye paralel olarak sosyal alanlarda yaşadıkları sorunlarla baş edebilme pratikleri, *yaşlı aktörün failliği* bağlamında ve

yaşlılık sosyolojisinin modernite, aktivite ve süreklilik kuramları dikkate alınarak incelenecektir. Yeni kentleşme sürecinin yaşlıların hayatında oluşturduğu değişimler ve yerel yönetimlerin bu değişimleri dikkate alarak hayata geçirdiği uygulamaların konumu bu araştırmanın temel problemidir. Araştırmanın diğer bir problematiğini ise yaşlıların sosyal hayata aktif olarak katılabilmeleri için yerel yönetimlerin alması gereken sorumluluklar oluşturmaktadır.

Bu amaç ve problematikler doğrultusunda, yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik uygulamalarının kentteki yaşlıların hayatları hakkında bilgi vereceği ön kabulüyle, çalışmanın yerel yönetimler üzerinden yapılması kararlaştırıldı, çalışma sahası olarak ise İstanbul'un ilçe belediyeleri belirlendi.

Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma geleneği içinde yer alan *fenomenoloji* deseni kullanılarak, yerel yönetim aktörleri ve belediyelerin yaşlı hizmetlerinde yer alan gönüllüleriyle derinlemesine mülakatlar yapıldı. Bu mülakatlardan elde edilen veriler kategorik içerik analizine tabi tutularak ve ilgili literatür ekseninde kuramsal bakışlarla desteklenerek yorumlandı. Kuramların uygulamalı çalışmaların destekleyicisi olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışmanın bulguları birden fazla kuramdan yararlanılarak değerlendirildi. Yaşlanma çalışmalarında tek bir kuramsal yaklaşımla açıklanamayacağı (Victor, Westerhof & Bond, 2007: 110) varsayımından hareket edildi. Ayrıca saha çalışmasının son aşamasında bulgular literatürde yer alan çalışmalarla karşılaştırılıp, benzerlikler ve farklılıklar üzerinden çalışmanın tutarlılığı sağlanmaya ve alan literatürüne katkı yapılmasına çalışıldı.

Bu bağlamda elde edilen bulgular üç farklı yaşlanma kuramından yararlanarak iki temel düzlemde analiz edildi. Birinci düzlemde, yaşlıların kentsel yaşamdaki dezavantajlı durumları yaşlı aktörlerin yaşam pratikleri üzerinden değerlendirildi. Bu değerlendirmelerde modernite ve yaşamdan geri çekilme kuramları göz önünde bulunduruldu. Bu çalışmada, modernite yaşlılık kuramının, yaşlıların modern hayatla birlikte statü kaybı yaşadıkları ve ailedeki pozisyonlarını kaybettikleri yönündeki

temel varsayıma odaklanılmaktadır, zira modernite yaşlılık kuramı kentsel ortamın yaşlılar aleyhine ürettiği bu sosyal olumsuzlukları anlamlandırmaya yardımcı olmaktadır.

İkinci düzlemde kentli yaşlıların yerinde yaşlanabilme imkânlarıyla, sosyal yaşama katılabilme pratikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırma bulguları yorumlanırken aktivite ve süreklilik kuramlarının argümanlarından yararlanılmaktadır. Yapılan araştırmada yaşlıların aktifliklerini sürdürme eğilimleri ve bu durumun yaşlıların yaşam doyumlarına etkisi de incelenmektedir.

Diğer taraftan *yaşlı aktörün kentsel alanda aktifliğini* anlamak için Michel de Certeau'nun *strateji ve taktik (1980)* kavramlarına başvurulmaktadır. Kentsel yaşamın yaşlılar aleyhine ürettiği sonuçlara karşılık, yaşlılar bazı taktikler geliştirmektedirler. Bu taktikler aracılığıyla aktif kalmayı ve orta yaşlardaki sosyal rollerinin sürekliliğini sağlamayı hedeflemektedirler. Toplumsal değişimin boyutu ve görünürlüğü ile yaşlı aktörlerin kentsel alanlarda fail olma taktikleri, yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik yapmış oldukları hizmetler üzerinden değerlendirilmektedir.

Kentsel ortamda yerel yönetim uygulamaları üzerinden yaşlıların gündelik yaşam pratiklerinin araştırıldığı bu çalışmanın kendi içinde birbiriyle bağlantılı araçsal ve kavramsal iki çıktısı bulunmaktadır. Araçsal yarar ile sosyal gerçekliğe ilişkin bilgilerden politika uygulayıcılarının faydalanarak yeni çözümlere ulaşması, kavramsal yararlar ise herhangi bir sosyal sorunun derinlemesine kavranılmasına katkı yapılması kastedilmektedir (Kümbetoğlu, 2008: 38). Çalışma bu çerçevede, hem kentte yaşlı olmayı anlamaya, yaşlıların kentte yaşadıkları sorunların anlamlandırılmasına *kavramsal* bir katkı hem de bazı politika önerileri geliştirerek kentli yaşlıların problemlerinin görünürlüğüne *araçsal* bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan çalışmanın giriş bölümünde, öncelikle araştırmanın önemi üzerinde durulmakta ve yaşlılıkla ilgili temel kavramlar tanımlanmaktadır. Daha sonra ise yaşlılığın sosyal olarak inşa edilme durumu ve nüfusun giderek yaşlanmasının sosyoekonomik yansımaları ele alınmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde ise *yaşlılık sosyolojisinin* tarihsel gelişimi içinde geliştirilen kavramlara genel olarak yer verilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümü kentleşme ile ilgili

açıklamaları ihtiva etmektedir. Kent ortamının yaşlılar için ürettiği fırsatlar ve engeller tartışılırken, yaşlı dostu kent ve yerinde yaşlanma kavramları açıklanmaktadır. Bu bölümde ayrıca Türkiye’de kentlerin hızla büyümesi, göç biçimlerinin farklılaşması, kentsel yoksulluğun biçim ve içerik değiştirmesi, kentlerin giderek küreselleşme sürecinin bir parçası hâline gelmesi gibi konular da incelenmektedir.

Araştırma yöntemine dair bilgilere ise üçüncü bölümde yer verilmektedir. Öncelikle araştırmanın önemi ele alınmakta, daha sonra ise araştırma deseni olan fenomenolojik yönetime ilişkin özet bilgiler sunulmaktadır. Ayrıca bu bölümde araştırmada kullanılan veri toplama yöntemleri, araştırma sahası, evreni ve katılımcılar hakkında da ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Bulguların tartışıldığı dördüncü bölümde ise ilk olarak görüşme analizleri göz önünde bulundurularak yaşlılığın sosyal bir inşa olduğuna dair veriler paylaşılmaktadır. Aynı zamanda toplumda yer alan *yaşlılık algısına* dair bulgular da sunulmaktadır. Bulgular kısmında kentsel ortamda yaşlıların aile, akrabalık başta olmak üzere sosyal pozisyonlarına da bakılmaktadır. Ayrıca bu bölümde yerel yönetimlerin uygulamalarından hareketle, kentsel alanlarda yaşlıların pozisyon ve statü kaybı ile yaşam doyumları da değerlendirilmektedir. Hemen burada belirtmek gerekiyor ki, modernite kuramının “yaşlılar modern dönemle birlikte statü kaybı yaşamaktadırlar” varsayımı ile aktivite kuramının “yaşlıların aktifliği ile yaşam doyumunu arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır” varsayımının izlerine görüşmelerden elde edilen bulgularda rastlanılmaktadır.

Son bölümde ise yerel yönetimlerin sosyal faaliyetleriyle yaşlıların deneyim aktarım süreçleri ve gönüllülük faaliyetlerinin, onların aktif olmalarına etkileri üzerinde durulmaktadır. Görüşmelerde yerel yönetimlerin sunduğu imkânlar ile sosyal katılım ve gönüllülük faaliyetlerinin yaşlıların yaşam doyumlarını artırdığına dair ifadeler tespit edilmiştir. Özellikle aktif yaşlıların kentsel yaşamda karşılaştıkları dezavantajlı durumları değerlendirmek ve yaşlıların aktifliği üzerinde çalışmak üzere belediyelerin yaşlı yaşam merkezleri üzerinde durulmasını gerektirmiştir. Yaşlılar bu merkezler aracılığıyla sosyal yaşam içinde aktif olabilmekte ve böylece yaşam doyumları artırmaktadırlar.

Bu çalışmada yaşlıların kentsel deneyimleri sorgulanmakta ve betimlenmektedir. Ayrıca alan araştırması ile yaşlılara sunulan hizmetler analiz edilmektedir. Bütün bu değerlendirmeler aracılığıyla kentleşmenin yaşlılar üzerindeki olumsuz yansımaları bütünsel bir perspektifle ele alınmaya çalışılmıştır. Bugüne kadar yaşlıların sosyal durumlarıyla ilgili farklı çalışmalar yapılmıştır ancak bu çalışmaların kentleşme ve yaşlılık ilişkisine dair tartışmalar ne yazık ki oldukça yetersizdir. Bu çalışma ise işte bu eksikliği giderme yolunda mütevazı bir katkı olarak düşünülmelidir.